
Hogyan dokumentáljuk ritka madarak előfordulását?

Magyar Gábor

Kezdetekben, mikor az ornitológusok felszereléséhez a teleszkópos távcsövek helyett még a puska tartozott, a vizsgált területen észlelt ritka madárfajok egyedeit bizonyító példányként begyűjtötték. A természetvédő szemléletmód és nem utolsó sorban a mind korszerűbb távcsövek és madárhatározókönyvek térhódításával azonban a kitömött madárgyűjtemények kora leáldozott. Továbbra is szükség van azonban egy adott területen előforduló madárritkaságok adatainak megfelelő dokumentálására. Joggal kérdezhető, miért nem elég az előfordulás helyét és idejét rögzíteni. Először is: e fajokkal kapcsolatos terepi tapasztalat ritka voltukból adódóan többnyire kevés, ráadásul a ritka madárfajok gyakran hasonlóak egy vagy több, az adott területen gyakori madárfajhoz, és az azoktól való elkülönítés csak több határozóbélyeg összevetésével lehetséges, ezzel tapasztalt megfigyelőknek is gyakran komoly fejtörést okozva. Másodszor: a megfigyelők felkészültsége eltér egymástól, egy kevésbé tapasztalt megfigyelő egy gyakori faj szokatlan tollazatú egyedét esetleg – tévesen – egy másik, ritka fajnak határoz meg. Harmadszor: a madártan fejlődésével a fajok elkülönítésével foglalkozó irodalom is újabb adatokkal bővül, melyek az észlelés pillanatában a megfigyelő, esetleg az egész tudományág számára sem ismeretesek még, a megfigyelt egyed bélyegeinek gondos rögzítése esetén azonban a határozás utólag is módosulhat. Végül, de nem utolsó sorban hangsúlyozandó: egy adott területen előforduló madárritkaságok adatai is tudományos adatnak tekintendők. Valamennyi tudományos folyóirat közleményeiben foglalt adatokat és következtetéseket előzőleg szakmai bírálók vizsgálják meg, hogy azok hitelesnek elfogadhatók-e, hogy azután újabb kutatások során ezekre az adatokra más kutatók nyugodt lelkiismerettel támaszkodhassanak vagy azokat saját adataikkal, eredményeikkel összehasonlíthassák. Azon elgondolásból, hogy ez az elbírálás egységes szempontok szerint történjék, a különböző országokban nemzeti bizottságokat hoztak létre az előforduló ritka madárfajok adatainak hitelesítésére. Madártani folyóiratokban csak olyan előfordulási adatok közölhetők le, melyeket a különböző nevű, de azonos célú bizottságok (Rarities Committee, Seltenheitausschuss, Nomenclator Bizottság, stb.) hitelesnek elfogadtak.

A fenti elgondolások következményeképp az adott országra nézve ritkának minősülő vagy kóborló madárfajok egyedeinek előfordulását tehát olyan módon kell dokumentálni, hogy az észlelt egyed külsejének, hangjának, viselkedésének rögzítése alapján azt egyértelműen meg lehessen határozni. E dokumentum lehet fényképfelvétel, filmfelvétel, az észlelt bélyegek jegyzőkönyvbe vétele (azaz a madár valamennyi bélyegéről készült gondos leírás), rajz, esetleg madártetem vagy az előbbieket kombinációja. Az előbbi dokumentációs eszközök kiegészítőjeként elhullott toll vagy hangfelvétel is használható.

Hogyan készítsünk leírást? A dokumentációnak két fő részből kell állnia. Az első rész tartalmazza a megfigyelt madár faját, a megfigyelő adatait (név, lakcím, stb.), a megfigyelés időpontját, helyét és egyéb körülményeit. Az észlelések archiválásának egységesítése céljából ezeknek az adatoknak a rögzítésére az MME Nomenclator Bizottsága rövidesen formanyomtatványt tesz közzé. A második rész a legfontosabb, ez tartalmazza az észlelés rögzítését. Itt ki kell térni a madár valamennyi megfigyelhető bélyegére. E rész első bekezdésében ki kell térni a madárról alkotott összbenyomásra, itt megemlítendő, minek alapján merült fel e gyanú, hogy az adott fajról van szó. A továbbiakban az adott egyeden észlelt bélyegeket kell rögzíteni, lehetőleg tartózkodni kell azonban a fajra való utalástól („jól látszott a nyílfarkú halfarkasra jellemző fark”). Ki kell térni a nagyságra (megemlítendő a közelben

tartózkodó egyéb fajok nagyságával való összehasonlítás: pl: „nagysága a mellette álló viharsirályok és sárgalábú sirályok mérete között volt”), a madár alakjára, a testtájak egymáshoz való arányára, majd a csőr, fej, hát, szárnyak, begy, mell, has, hasoldal, fartő, farok, lábak leírása. Amennyiben lehetséges, a madár hangjáról és viselkedéséről is minél több információt gyűjtünk. A leírás befejező részében fejthetjük i következtetésünket a faj meghatározásáról, illetve egyéb szóba jöhető fajok kizárását illetően.

A bizottsághoz beérkező leírásoknak két hibája fordul elő rendszeresen. Az egyik, hogy a leírást nagyrészt faj meghatározása és a megfigyelés körülményei szempontjából lényegtelen, oda nem illő elemeket tartalmaz. Máskor könyvszagú a leírás, a határozókönyvek – esetenként akár hibás – állításai köszönnek vissza benne. Ennek a – ritkán előforduló – szándékos félrevezetés mellett két fő oka is lehet: az egyik, hogy a leírás készítői azt hiszik, hogy nem az adott egyed előfordulását, hanem az adott fajjal való ismereteiket kell bizonyítaniuk, így irodalmi ismereteik és az adott egyeden megfigyelt bélyegek summázását vetik papírra. Egy másik ok, hogy a leírást csak később készíti el a megfigyelő, és ekkor már az egyedről távcsövön keresztül gyűjtött vizuális információ keveredik a könyvben időközben elolvasott információval, és ilyenkor olyan bélyegeket is leírnak, amit valójában nem is észleltek. Az ideális megoldás az lenne, ha a megfigyelők a madár bélyegeinek rögzítéséig ki sem nyitnák a határozókönyvet, ezt az elvet azonban nem sokan követik. A gyakorlatban az a leghasznosabb módszer, ha gyanús fajok esetében ellenőrizzük a határozókönyvben, milyen bélyegek megfigyelésére kell különösen koncentrálni, majd a könyv félretételével az adott példányon megfigyelhető bélyegeket rögzítjük. Ha ez elkészült, újra elővehető a könyv, és az előttünk lévő madár bélyegeit a könyv ábráival és szövegével újból összevetjük. Az objektív módon készült leírás legtöbbször nincs teljes átfedésben a könyvekben található leírással. A legritkább esetben figyelhető meg valamennyi bélyeg együttesen a madáron, ha valamilyen testrész vagy bélyeg nem volt megfigyelhető, ezt is ajánlott rögzíteni. Másfelől a határozókönyvek csak a tipikus tollruhákat írják le, a vedlés során ezek között előforduló átmenetet, illetve a kevésbé gyakori alfajokét nem. Ezen felül a színezetben és mintázatban bizonyos fokú egyedi változékonyság is mindig előfordul. Egy jól elkészített leírás újabb fajhatározási bélyegek, illetve tollruhák megismerését szolgálhatja.

A több szem többet lát elv alapján ajánlott további megfigyelők értesítése, azok bevonása a megfigyelésbe. Mások olyan dolgokat is észrevehetnek, amin az első észlelő figyelme átsiklott. A faj első megtalálójától a felfedezés érdemeit senki sem veheti el, ugyanakkor újabb megfigyelők nem csupán az adat elfogadásának esélye növelhető, hanem a ritka madárfaj látványának az élményét is megoszthatjuk ismerőseinkkel (ha valaki nem kívánja megfigyeléseit nagydobra verni, ez is tiszteletben tartandó, ez esetben azonban adott megfigyelő sem etikus, hogy másoktól elvárja, hogy hasonló esetben értesítsék). Minthogy esetenként egy ritka madár előfordulása nagyobb számú érdeklődőt a területre csalogat, fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a megfigyelés a terület látogatását esetleg korlátozó szabályok legmesszebbmenőkig történő betartásával végezzük (pl. természetvédelmi terület, magántulajdon, honvédségi gyakorló terület esetén). E szabályok áthágása törvénysértő voltuk mellett azért is üldözendő, minthogy az egész madarászársadalomra is rossz fényt vet.

Igény esetén a Nomenclator Bizottság éppen elérhető tagjai szívesen állnak bármikor a megfigyelők segítségére megfigyeléseik megerősítésére vagy bizonyító felvételek készítésére, szívesen állnak rendelkezésre továbbá a határozáshoz esetenként szükséges irodalom összegyűjtéséhez.

Kívánatos, hogy az első megfigyelő mindenképpen készítsen jelentést (a megfigyelés első leközlésének joga amúgy is őt illeti meg, így az adat hitelesítése is elsősorban az ő érdeke), mivel az esetleges további megfigyelők gyakran elhanyagolják ezt azzal a jelszóval, hogy mások már biztosan úgyis készítettek leírást. Mindamelllett örömmel vesz a bizottság további leírásokat, minthogy azok esetleg újabb információval szolgálhatnak.

Az elkészült leírást, illetve bizonyító felvételeket, az MME Nomenclator Bizottságának titkárához kell eljuttatni (MME-NB, 1121 Budapest, Költő u. 21.). Az elfogadott adatokról éves jelentés készül.

Az MME Nomenclator Bizottsága által hitelesítendő fajok listája

Részletes leírás szükséges az ország egész területéről

<i>Gavia immer</i>	<i>Larus ichthyaetus</i>
<i>Podiceps auritus</i>	<i>Larus marinus</i>
<i>Pelecanus onocrotalus</i>	<i>Larus hyperboreus</i>
<i>Pelecanus crispus</i>	<i>Larus glaucoides</i>
<i>Bubulcus ibis</i>	<i>Larus delawarensis</i>
<i>Phoenicopterus ruber</i>	<i>Larus genei</i>
<i>Cygnus bewickii</i>	<i>Larus pipixcan</i>
<i>Branta bernicla</i>	<i>Rissa tridactyla</i>
<i>Anser brachyrhynchus</i>	<i>Xema sabini</i>
<i>Tadorna ferruginea</i>	<i>Gelochelidon nilotica</i>
<i>Anas angustirostris</i>	<i>Sterna sandvicensis</i>
<i>Somateria spectabilis</i>	<i>Sterna paradisaea</i>
<i>Oxyura leucocephala</i>	<i>Alca torda</i>
<i>Hieraaetus fasciatus</i>	<i>Fratercula arctica</i>
<i>Aquila nipalensis</i>	<i>Pterocles exustus</i>
<i>Aquila clanga</i>	<i>Syrhaptus paradoxus</i>
<i>Gyps fulvus</i>	<i>Streptopelia orientalis</i>
<i>Aegyptius monachus</i>	<i>Nyctea scandiaca</i>
<i>Neophron percnopterus</i>	<i>Surnia ulula</i>
<i>Accipiter brevipes</i>	<i>Glaucidium passerinum</i>
<i>Circus macrourus</i>	<i>Aegolius funereus</i>
<i>Falco eleonora</i>	<i>Melanocorypha calandra</i>
<i>Falco naumanni</i>	<i>Motacilla citreola</i>
<i>Lyrurus tetrix</i>	<i>Lanius senator</i>
<i>Tetrao urogallus</i>	<i>Lanius schach</i>
<i>Anthropoides virgo</i>	<i>Acrocephalus agricola</i>
<i>Porphyrio porphyrio</i>	<i>Sylvia melanocephala</i>
<i>Tetrax tetrax</i>	<i>Phylloscopus bonelli</i>
<i>Hoplopterus spinosus</i>	<i>Phylloscopus inornatus</i>
<i>Chettusia gregaria</i>	<i>Oenanthe hispanica</i>
<i>Chettusia leucura</i>	<i>Oenanthe pleschanka</i>
<i>Charadrius vociferus</i>	<i>Oenanthe deserti</i>
<i>Charadrius leschenaultii</i>	<i>Turdus naumanni</i>
<i>Calidris maritima</i>	<i>Parus cyanus</i>
<i>Calidris melanotos</i>	<i>Emberiza leucocephala</i>
<i>Tringa flavipes</i>	<i>Emberiza pusilla</i>
<i>Xenus cinereus</i>	<i>Emberiza hortulana</i>
<i>Numenius tenuirostris</i>	<i>Carduelis hornemanni</i>
<i>Phalaropus fulicarius</i>	<i>Carpodacus erythrinus</i>
<i>Glareola nordmanni</i>	<i>Carpodacus roseus</i>
<i>Stercorarius skua</i>	<i>Pinicola enucleator</i>
<i>Stercorarius pomarinus</i>	<i>Loxia leucoptera</i>

Stercorarius parasiticus
Stercorarius longicaudus

Pyrrhocorax graculus
Pyrrhocorax pyrrhocorax

**Részletes leírás szükséges az ország egész területéről
a zárójelben feltüntetett kivétellel**

Calandrella brachydactyla (kivéve Hortobágy)
Acrocephalus paludicola (kivéve Hortobágy)
Emberiza cirrus (kivéve Baranya megye)

A fő bélyegek rövid leírása szükséges

Anser erythropus
Calidris canutus
Gallinago media

Csak az észlelési adat jelentendő

Branta leucopsis
Limosa lapponica
Sterna albifrons

Dr. Magyar Gábor (MME Nomenclator Bizottság), 1121 Budapest, Költő u. 21.

Magyar G. (1994): Hogyan dokumentáljuk ritka madarak előfordulását? **Partimadár** 4(2): 52–55.